

Pärnu Arestimaja kontrollkäik

Asi nr 7-7/070589

(1) Õiguskantsleri Kantselei nõunikud viisid läbi 22.05.2007 ÕKS § 19 lõike 1, §-de 27 ja 33 alusel omaalgatuse korras kontrollkäigu Lääne Politseiprefektuuri korrakaitseosakonna arestimajja (edaspidi arestimaja).

Arestimaja on kinnipidamiskoht politseiprefektuuri koosseisus, mis korraldab eelvangistuse ja aresti täideviimist¹.

(2) Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid, kas on tagatud kinnipeetute õigusaktidest tulenevad õigused.

(3.1) Kontrollimisel selgus, et Lääne Politseiprefektuuri Pärnu politseiosakonna korrakaitsetalituse ja arestimaja ametikohtade arv on viimastel aastatel vähenenud. Aastal 2003 oli korrakaitsetalitus ja arestimajas 30 ametikohta, millest oli täidetud 25 ametikohta. 2004. aasta lõpuks oli ametikohtade arvu vähendatud 20-le, kusjuures täidetud olid kõik ametikohad. 2007. aastal oli ametikohti 20, neist täidetud 18. Vestlusest töötajatega² ilmnes, et ametikohtade vähendamine on osaliselt põhjustatud politseiosakonna töö ümberkorraldamisest, kuid osaliselt on ametikohti ära kaotatud, kuna neid ei suudeta täita. Siseministri 24.11.2003 määruse nr 100 "Lääne Politseiprefektuuri põhimäärus" (edaspidi põhimäärus) § 8 lg 1 punkti 7 kohaselt teeb politseiprefekt politseipeadirektorile ettepanekuid politseiprefektuuri teenistujate koosseisu kinnitamise ja muutmise kohta. Tuleb tõdeda, et kuigi ametikohtade arvu määramisel on politseipeadirektoril lai kaalutusõigus, peab ametikohtade vähendamisel säilima suutlikus korrektselt täita õigusaktidest tulenevaid kohustusi. Kindlasti ei tohiks ametikohti vähendada pelgalt põhjusel, et neid ei suudeta täita. Pigem tuleks leida vajalikke vahendeid olemasolevate ametikohtade täitmiseks, sest töötajate nappuse tõttu ei tohi kannatada kinnipeetute põhiõiguste ja -vabaduste tagamine arestimajas.

(3.2) Kontrollimisel selgus, et öösiti teostab kinnipeetute üle järelevalvet üksnes üks töötaja, kellel puuduvad võtmed ja kes ei saa ka tungival vajadusel kambri ust avada. Selleks, et kambri ust avada, peab ta helistama korrapidajale, kellel kulub aega arestimajja jõudmiseks. Töötaja on arestimaja koridori lukustatud ja ei saa koridorist väljuda muidu, kui ainult korrapidaja abiga, kes väljastpoolt ukse avab. On kaheldav, kas selline töökorraldus tagab piisavalt kinnipeetute ja töötajate julgeoleku. Näiteks ei ole sellise töökorralduse juures selge, kuidas tagada kinnipeetute piisavalt kiire evakuatsioon tulekahju korral kambri või kuidas saab töötaja piisavalt kiiresti sekkuda kambri toimuvasse vägivallaakti.

Vestlusest töötajatega ilmnes, et vajadusel kutsutakse arestimajja appi ka politseipatrull. Patrulli ülesanne ei ole aga tegeleda kinnipeetute järelevalvega arestimajas, vaid avaliku korra tagamisega. Kinnipeetute julgeoleku tagamiseks peab prefektuur leidma ja vajadusel taotlema kõrgemalseisvalt valitsusasutuselt piisavalt vahendeid (nii inimressurssi kui ka rahalisi vahendeid), tagamaks kinnipeetute ja ametnike julgeoleku tagamine ööpäevaringselt, sest õiguskantsleri hinnangul ei ole sellise töökorralduse juures kinnipeetute ja ametnike julgeolek piisavalt tagatud.

¹ Arusaamise hõlbustamiseks kasutatakse arestimajas viibivate vahistatute, arestialuste ja kainenemisele paigutatud isikute kohta terminit "kinnipeetud".

² Tekstis kasutatakse terminite "ametnik", "teenistuja" ja "töötaja" tähistamiseks ühtset mõistet "töötaja".

(3.3) Kontrollimisel selgus, et meditsiinitöötaja haigestumise või puhkuse korral, ei ole talle asendajat. Siseministri 01.12.2000 määruse nr 71 "Arestimaja sisekorraeeskiri" (edaspidi ASKe) § 6 lõike 3 kohaselt küsitletakse arestimajja vastuvõetavat isikut tema tervisliku seisundi kohta ja tehakse tervisekontroll. Juhul, kui arestimaja meditsiinitöötaja on puhkusel, ei teostata ei küsitlust ega ka tervisekontrolli. Samuti võib meditsiinitöötaja puudumisel olla häiritud kinnipeetutele ASKe §-s 13 sätestatud arstiabi osutamine. Arestimaja peab leidma meditsiinitöötajale tema puhkuse ajaks asendaja, sest on lubamatu olukorra tekkimine, kus kinnipeetute arstiabi ei suudeta tagada õigusaktides sätestatud tasemel.

(3.4) Kontrollimisel ilmnas, et kinnipeetute ja ametnike ning teenistujate meditsiiniabi rahastamine toimub ühelt ja samalt nõ eelarverealet. Sellest tulenevalt on tekkinud olukordi, kus kinnipeetutele ei ole olnud võimalik osta vajalikku ravimit. Vestlusest arestimajas töötavate inimestega ilmnas, et on esinenud olukordi, kus isik, kes kontrollib meditsiiniabi osutamiseks ettenähtud raha kasutamise otstarbekust (nn "kulujuht"), on keeldunud raha eraldamast vajalikele ravimitele.

Prefektuurisisene eelarvevahendite jaotamine on politseiprefekti ülesanne³. Jaotamisel peab prefekt arvestama sellega, et täidetud saaksid õigusaktidest tulenevad kohustused. Ei tohi lasta tekkida olukorda, kus töötajad peavad valima, kas rahastada meditsiinilise abi ja hügieenitarvete ostmist kinnipeetutele või töötajatele. Samuti on lubamatu see, et meditsiiniabi osutamise vajalikkust (kas on tarvis osta kinnipeetutele mingeid ravimeid või mitte) otsustab meditsiiniliste eriteadmisteta isik (nn "kulujuht"). Selliste olukordade vältimiseks on vajalik, et töötajate ja kinnipeetute meditsiiniteenuste rahastamine toimuks erinevatelt eelarveridadelt. Meditsiiniteenuste rahastamine peab olema korraldatud viisil, mis tagab nii kinnipeetutele kui ka töötajatele õigusaktidest tuleneva meditsiinilise abi ettenähtud ulatuses ja määral.

(3.5) Arestimaja täidab arestimaja sisekorraeeskirjast tulenevat miinimumnõuet kinnipeetutele isikliku hügieeni võimaldamisel. Vestlusel arestimaja töötajate ja kinnipeetutega kinnitati, et kinnipeetutele võimaldatakse pesemist üks kord nädalas⁴. Kahjuks ei olnud ASKe § 12 lõike 1 alusel kehtestatud arestimaja päevakavas ette nähtud dušširuumi kasutamise aega ega kestust.

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus Rec(2006)2 Euroopa Vanglareeglistiku kohta⁵ toonitab preambulas, et vabaduskaotusliku karistuse kohaldamine ja kinnipeetavate kohtlemine eeldab julgeolekuabinõude ja distsipliiniga arvestamist, kuid samal ajal tuleb tagada vanglas tingimused, mis ei riiva inimväärikust. Kinnipeetavate kohta sätestatud nõudeid tuleb tagada ka arestiaalustele ja vahistatutele.⁶ Euroopa Vanglareeglistiku punkti 18.1 kohaselt tuleb kinnipeetava majutamisel austada tema inimväärikust, tagada võimalikul määral tema privaatsus, tervishoiu ja hügieeninõuete järgimine, ventilatsioon, valgustus ja küte.⁷

Eelnevast tulenevalt kuulub inimväärikuse hulka ka hügieeninõuete järgimine. Inimväärikus on seotud isiku kõigi põhiõigustega ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse eesmärk.

³ Põhimääruse § 8 lg 1 punkti 6 kohaselt tagab politseiprefekt politseiprefektuuri eelarveprojekti koostamise ning vastutab eelarve täpse ja sihtotstarbelise kasutamise eest.

⁴ ASKe § 11 lõike 2 kohaselt võimaldatakse arestiaalusel kord nädalas kasutada sauna, dušši või vanni.

⁵ Kätesaadav arvutivõrgus: <http://www.coe.ee/>.

⁶ Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus Rec(2006)2 Euroopa Vanglareeglistiku kohta p 10.1 kohaselt kohaldatakse Euroopa Vanglareeglistikku isikute suhtes, kellele kohus on määranud eelvangistuse või kellelt on võetud vabadus süüdistuse tagajärjel.

⁷ RKKHo 22.03.2006, nr 3-3-1-2-06.

Inimväärikus on osa põhiõiguste olemusest. Inimväärikust tuleb austada ja kaitsta.⁸ Õigus inimväärikale kohtlemisele laieneb igapäevale, sh kinnipeetutele. Seega tuleb arestimajal panna rõhku muuhulgas kinnipeetutele isikliku hügieeni vajaduste rahuldamise piisavaks tagamiseks.

Inimesed peavad vajalikuks igapäevast või ülepäeviti dušši kasutamise võimalust, ning ei kujuta ette vähemat. Arestimaja sisekorraeskirjas on küll sätestatud kohustus tagada kinnipeetule vähemalt kord nädalas dušši kasutamise võimalus, kuid oluline on siinjuures märkida, et tegemist on siiski miinimumiga. Inimväärika kohtlemise põhimõttest tulenevalt peaks arestimaja leidma võimalusi tagamaks kinnipeetutele dušši kasutamise võimalust nii sagedasti, kui see on vähegi võimalik ning mitte piirduma üksnes miinimumi täitmisega.

Õiguskantsler mõonab, et kõikide kinnipeetute isikliku hügieeni harjumused ei pruugi olla sarnased. Siiski peab arestimaja, lähtudes inimväärikuse põhimõttest, tagama kinnipeetute vajadustele vastava isikliku hügieeni eest hoolitsemise sageduse. Arestimajal tuleks leida lisaressursse, võimaldamaks kinnipeetutel isikliku hügieeni eest (nii enda kui riiete pesemise võimalused) paremini hoolitseda ning luua selle kasutamiseks ka selge kord ning sätestada dušši kasutamise kestus ja aeg arestimaja päevakavas

(3.6) Samuti selgus, et kinnipeetud on sunnitud oma pesu pesema ja kuivatama kambris. Kuna kambrites puudub soe vesi, küsivad kinnipeetud seda arestimaja töötajate käest. Pesu kuivatatakse peamiselt kambri erineva sisustuse külge kinnitatud pesunööridel. Nöörid, kui arestimajas keelatud esemed, korjatakse aga läbiotsimiste käigus ära, mistõttu valmistavad kinnipeetud uusi nööre ettejuhtuvast materjalist. Näiteks ei ole harv nööri valmistamine voodilinast. Arestimaja peab leidma vahendeid loomaks kinnipeetutele võimalusi mõistlikult pesu kuivatada (nt kambri seina külge kinnitav pesurest, mida saab ruumi kokkuhoidmiseks vajadusel kokku panna).

(3.7) Dušširuumiga tutvumisel nähtus, et see ei vasta hügieeninõuetele. ASkE § 11 lõike 1 kohaselt tuleb kambreid ja teisi ruume iga päev koristada ja vajadusel puhastada desinfitseerivate vahenditega. Dušširuumi laes ja seintel vohav hallitus annab alust oletada, et vastavat ruumi ei ole viimasel ajal nõuetekohaselt koristatud või desinfitseerivate vahenditega puhastatud. Ebahügieeniline dušširuum võib endast kujutada tõsist ohtu seda kasutavate isikute tervisele. PS § 28 kohaselt on igapäev õigus tervise kaitsele. Antud paragrahvis sätestatud põhiõigus nõuab, et isikule oleks tagatud muuhulgas tervislik elukeskkond. Dušširuum, mille seintel ja laes vohab hallitus ja laest kukub kooruvat värvi, on ohtlik kinnipeetute tervisele. Arestimaja peab kasutusele võtma kõik vajalikud meetmed selle ohu kõrvaldamiseks.

(3.8) ASkE § 11 lõike 1 kohaselt tuleb arestimaja kambreid ja teisi ruume iga päev koristada ja vajadusel desinfitseerida. Pedikuloosi (riide- või peataide) olemasolu korral teostatakse sanitaarprotseduurid. Vestlusest arestimaja töötajatega ilmnas, et vajalikke vahendeid kambrite ja riiete desinfitseerimiseks ei ole. Samuti puuduvad vajalikud vahendid peataide tõrjeks. Arestimajal tuleb soetada vajalikud vahendid õigusaktides sätestatud kohustuste tagamiseks.

(3.10) Kontrollkäigu raames selgus, et kinnipeetutele on tagatud soe toit üksnes kord päevas, lõunasöögi ajal. Hommikuti ja õhtuti antakse kinnipeetutele sooja magusat teed. Lõunasöök

⁸ EL põhiõiguste harta art 1, Euroopa Kohtu 09.10.2001 otsus kohtuasjas nr C-377/98, Madalmaad v Euroopa Parlament ja nõukogu.

on kahekäiguline ning lõunasöögi ajal antakse kinnipeetutele ka neli viilu leiba ja päts saia, millest peab jätkuma sama päeva õhtu- ja järgmise päeva hommikusöögiks. Arestimaja töötajad põhjendasid kinnipeetutele üksnes kord päevas toidu jagamist sellega, et sagedasema toidu jagamise korral jääb toitu üle, kuna suurem osa kinnipeetutest ei taha hommikuti ja õhtuti süüa. Sotsiaalministri 31.12.2002 määruse nr 150 "Toidunormid kinnipidamisasutustes" (edaspidi toidunormid) § 3 lõike 6 kohaselt antakse kinnipeetavatele toidunormile vastavat toitu kolmes osas, vähemalt kolm korda päevas ja kindlatel kellaaegadel⁹. Päevane toidunorm peab katma kinnipeetava elutegevuseks vajaliku toidutarbe (toidunormid § 1 lg 2).

Õiguskantsler tunnistas, et kinnipeetute toitumisharjumused võivad olla erinevad. See erinevus ei tohi aga viia selleni, et hommiku- ja õhtusöögi saamise võimalus võetakse ära kõikidelt arestimajas viibivatelt kinnipeetutelt. Kinnipeetule, kes soovib lisaks lõunasöögile hommiku- või õhtusööki või mõlemat, tuleb selline võimalus kindlasti tagada.

(3.11) Arestimajas ringkäiku tehes avastasid nõunikud nõuetele mittevastava kambri (nn "eriruum"). Kambris puudus nõuetekohane valgus, istumiskoht, vesi ning tualett. Töötajate sõnul paigutatakse kambrisse kinnipeetuid üksnes erandlikel juhtudel ning lühikeseks ajaks (kuni 3 tundi). Õiguskantsler on seisukohal, et isiku sellisesse kambrisse sulgemine kasvõi paariks hetkeks on käsitletav inimväärkuse alandamisena. Ka Tallinna Halduskohtus on ühes oma otsuses analüüsinud kinnipeetava sarnasesse kambrisse paigutamise õiguspärasust ja leidnud, et: "[K]ohtu arvates on isiku kinnipidamine [...] pimedas ruumis [...], kus ei ole võimalik ei istuda, juua vett ega kasutada tualetti, ilmselgelt ebaproportsionaalne saavutatava eesmärgi suhtes. [...] Kohus nõustub kaebajaga, et sellisesse ruumi paigutamine [...] alandab inimväärkust."¹⁰ Isikute ebainimliku ja alandava kohtlemise ennetamiseks tulevikus teeb õiguskantsler ettepaneku eemaldada kirjeldatud ruumi uks, et välistada ruumi kasutamine isikute kinnipidamisel.

(3.12) Samuti asusid arestimajas metallist isolatsioonikapid, mis samuti ei vasta kambrile esitatud nõuetele. Erinevalt eriruumist on isolatsioonikapid nii väikesed, et ukse sulgemisel ei mahuks seal istuma isegi tooli või pingi olemasolul. Kappides puudub valgustus ja ventilatsioon. Töötajad eitasid isolatsioonikappide kasutamist kinnipeetute kinnipidamisel. Siiski oleks kahtluste kõrvaldamiseks vajalik, et taolised kapid kas eemaldataks või muudetakse nende kasutamine isikute kinnipidamise kohana võimatuks. Näiteks Murru Vangla paigutas sarnastesse kappidesse riulid asjade hoiustamiseks.

(4) Õiguskantsler tegi kontrollkäigu tulemusena arestimajale järgmised ettepanekud:

- Leida lisaressursse puuduolevate töötajate leidmiseks ning töötajate puudusest tingitud õigusvastase olukorra kõrvaldamiseks.
- Koostada eelarveprojekt selliselt, et oleks võimalik kinnipeetute ja töötajate meditsiiniteenuste rahastamine erinevatelt eelarveridadelt ning rahastada kinnipeetute ja töötajate meditsiiniteenuseid edaspidi erinevatelt eelarveridadelt.

⁹ Toidunormid § 1 lõike 1 kohaselt sätestatakse antud määruses päevased toidunormid kinnipidamisasutustes kinnipeetavate, arestialuste ja vahistatute toitlustamiseks. Kinnipeetavate, arestialuste ja vahistatute tähistamiseks kasutatakse ühtset terminit "kinnipeetav" (toidunormid § 1 lg 1).

¹⁰ Vt lisaks Tallinna Halduskohtu 10.11.2004 otsus nr 3-1889/2004.

- Tagada kinnipeetutele võimalikult tihe dušširuumi kasutamise graafik ning sätestada see arestimaja päevakavas. Samuti kõrvaldada oht dušširuumi kasutaja tervisele (nt pesta dušširuumi lagi ja seinad desinfitseeriva vahendiga).
- Leida mõistlikke võimalusi kinnipeetutele pesu kuivatamiseks ning tagada piisav desinfitseerivate vahendite olemasolu õigusaktidest tulenevate kohustuste täitmiseks.
- Järgida kinnipeetute toitlustamisel õigusnormides ettenähtud nõudeid.
- Eemaldada eriruumi uks ja muuta isolatsioonikapid isikute kinnipidamiseks kõlbmatuks (need kas demonteerides või paigutades kappidesse riiulid).

Vastuse arestimajale tehtud ettepanekute täitmisest koostas Politseiamet, tuues põhjuseks selle, et kontrollkäigu raames tuvastatud probleemide lahendamine ei sõltuvat üksnes ühe politseiprefektuuri võimalustest.

Vastuses sedastas Politseiameti peadirektor, et ametikohtade komplekteerimise küsimusega tegeletakse aktiivselt. Peadirektori kinnitusel kajastatakse alates järgmisest aastast kinnipeetute meditsiini- ja hügieenitarvete kulud eelarves eraldi eelarvereal ning koostamisel oleva arestimaja uue päevakava koostamisel arvestatakse õiguskantsleri ettepanekutega. Samuti kinnitas peadirektor, et eriruumi ja isolatsioonikappide ukсед eemaldatakse viivitamata.